

Fenomén Martinů

TAĀANA SOUČKOVÁ A JANA VOJTĚŠKOVÁ

K 50. výročí úmrtí skladatele Bohuslava Martinů připravilo Národní muzeum – České muzeum hudby velkoryse koncipovaný výstavní projekt s názvem *Fenomén Martinů*, který byl realizován v rámci předsednictví České republiky v Radě Evropské unie a v rámci mezinárodního projektu *Martinů Revisited*. Tento projekt měl dvě podoby. Putovní verzi v anglické, francouzské a německé mutaci mohli shlédnout návštěvníci v Bruselu, Paříži, Berlíně, Lucemburku a Varšavě. Druhá, rozšířená verze výstavy v češtině a angličtině byla k vidění v hlavní budově Českého muzea hudby v Karmelitské ulici od 12. května do 26. října 2009.

Bohuslav Martinů (8. 12. 1890, Polička – 28. 8. 1959, Liestal, Švýcarsko) byl významným hudebním skladatelem 20. století nejen v kontextu české, ale i světové hudby. Ve svém díle, které obsahuje více než 400 opusů, zasáhl snad do všech hudebních žánrů a spojil národní tradice s moderními směry v celosvětovém hudebním vývoji. Od roku 1923 žil Martinů v Paříži, kde se pohyboval v prostředí avantgardního umění. V roce 1941 prchl před nacisty do USA a strávil tam více než deset let. Konec života prožil sice v Evropě, ale od roku 1938 se do Čech už nikdy nevrátil. Nejprve mu v tom zabránila válka a pak komunistický režim. Zemřel ve švýcarském Liestalu, v jehož blízkosti byl také pohřben. Teprve po dvaceti letech byly jeho ostatky převezeny do rodné Poličky.

Výstava *Fenomén Martinů* sledovala dvě linie. První zachytila život skladatele. Vedle osobně vytvořených a „dotýkaných“ předmětů – vlastních rukopisů děl, literárních zápisů, korespondence, vlastních karikatur, dobových notových tisků, knih z osobní knihovny, plakátů či programů z premiér – byla výstava doplněna mnoha různými exponáty, které dotvářely atmosféru doby, např. originálním východočeským krojem, do něhož se oblékaly ženy v Poličce a okolí, nebo velmi dobře zachovalým automobilem Citroen C2 Torpédo z roku 1928. Expozici bohatě ilustrovaly dobové fotografie.

Druhá linie výstavy se zaměřila na scénické dílo Martinů. Není totiž mnoho skladatelů, kteří by vedle ostatní početné tvorby zkomponovali takové množství děl určených pro jevištní, rozhlasové či televizní ztvárnění. Martinů napsal 15 baletů a 16 oper. Před autorkami výstavy stál těžký úkol: poprvé po skladatelově smrti shromáždit a vystavit exponáty, které by zachytily jeho jevištní dílo v proměnách české i evropské scénografie.

Martinů byl v mnoha směrech výjimečný umělec. Měl hluboký zájem o poznatky z oborů uměleckých, společenských i technických, zajímalo ho náboženství, fyzika atd. Dokázal přesně a inspirativně popisovat, jak si své dílo určené pro jeviště představuje. Svoji vyhraněnou představu divadla si tříbil výměnou názorů s mnoha osobnostmi českého umění, a to nejen formou korespondence, ale také častými osobními kontakty, např. s Václavem Talichem, Jindřichem Honzlem, Vítězslavem Nezvalem a Františkem Muzikou.

Fenomén Martinů, modely scény k opeře Julietta / The Martinů Phenomenon, set models for the opera Juliette
Fotografie / Photograph, Martin Stecker

Fenomén Martinů, poslední výstavní sál, věnovaný Řeckým pašijím / The Martinů Phenomenon, the last exhibition hall, devoted to The Greek Passion
Fotografie / Photograph, Martin Stecker

Z řady scénografů, kteří s Martinů spolupracovali, vystupuje výrazně malíř František Muzika. V krátké době vytvořil čtyři scénografie pro inscenaci *Špalíčku* (1933, Zemské divadlo v Brně), *Her o Marii* (1935, Zemské divadlo v Brně a 1936, Národní divadlo, Praha) a pro operu *Julietta* (1938, Národní divadlo, Praha). V *Juliettě* se podařilo nevidané – do operní řeči převést téma lidského snu a touhy po štěstí. Tato opera sehrála významnou roli i v dějinách opery Národního divadla. Prokázala potřebnost Talichovy snahy o hledání nových řešení i pravdivost toho, že divadelní útvar je kolektivním dílem a vyžaduje dokonalou souhru mezi dirigentem, režisérem a výtvarníkem. Týmová práce je při uvádění oper Martinů naprosto nezbytná. Sám skladatel to mnohokrát naznačil a ve svých poznámkách komentoval. Všichni inscenátoři podlehli kouzlu předlohy Georgese Neveuxe a hudby Bohuslava Martinů. Libreto v duchu surrealismu a hudba tvořily ideální spojení a výprava Františka Muziky z roku 1938 se stala něčím, k čemu se vztahují všechny další scénografie tohoto díla.

Ve výstavě byla zvláštní pozornost věnována opeře *Julietta*. Pomocí maket konkrétních scén šesti významných inscenací *Julietty* měl návštěvník možnost srovnat Muzikovo pojetí scény při premiéře v Praze v roce 1938 s novějším provedením např. Opery North v Leedsu, s inscenací souboru francouzské opery v Palais Garnier v Paříži v roce 2002 či se současnou inscenací v Národním divadle v Brně. Podobně tomu bylo s vrcholnou operou *Řecké pašije*, kde scénické a kostýmní návrhy a fotografie zajímavých inscenací naplnily polovinu jednoho z výstavních sálů. Zde byly vystaveny také kostýmy vytvořené pro provedení opery v Národním divadle v Praze v roce 2006.

Martinů měl obdivuhodně vyvinuté výtvarné vidění divadla. V Paříži se kultivovalo jeho osobním stykem s vynikajícími umělci, zejména s blízkým přítelem Janem Zrzavým, Josefem Šímou a Alénem Divišem. Přitahovalo ho zvláštní kouzlo, které se ve výtvarném umění skrývalo. Protože na něho velmi intenzivně působila barevnost díla, dokázal ocenit imaginaci malířů. Snad tím, že sám svou hudbu vnímal již v obrazech, byl schopný porozumět jejich tvorbě a komentovat ji. Výstava zaměřená na osobnost Martinů byla proto doplněna ještě obrazy a kresbami jeho současníků a přátel, např. Jana Zrzavého, Josefa Šímy, Františka Muziky, Aléna Divíše, Františka Tichého a dalších.

Na výstavě o hudebním skladateli zněla samozřejmě také hudba. Audiovizuální pořady přinesly ukázky ze známých i méně známých děl Martinů a ve zkratce přiblížily jeho sedm oper. V prodeji byla též trojjazyčná publikace s názvem *Fenomén Martinů / The Martinů Phenomenon / Le Phénomène Martinů*, která sledovala hlavní linie výstavy a v bohatém fotografickém materiálu zachytila nejdůležitější exponáty (Praha 2009, ISBN 978-80-7036-262-4).

Autorský tým výstavy:

Dagmar Fialová – vedoucí projektu

Kateřina Maýrová – autorka

Taťána Součková – spoluautorka

Jana Vojtěšková – komisařka výstavy

Daniel Dvořák a Karel Kut – architekti

Milan Jaroš – grafické řešení

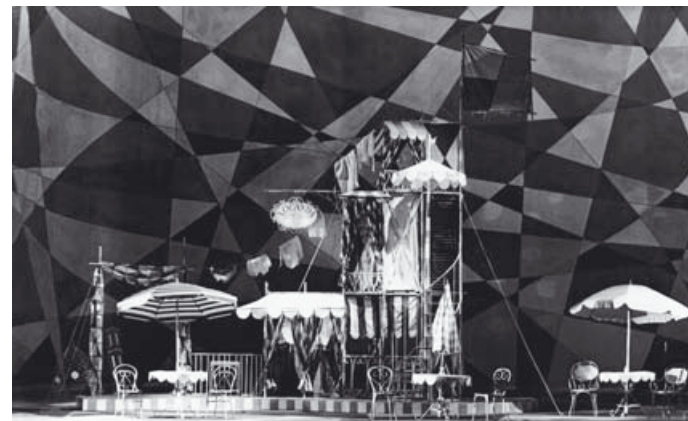
Martin a Marcel Steckerovi – audiovizuální pořad

Panely a exponáty týkající se konce života Bohuslava Martinů /
Panels and exhibit items pertaining to the end of Martinů's life
Fotografie / Photograph, Martin Stecker

Ukázka z výstavního panelu k inscenaci baletu Bohuslava Martinů *Šach králi* / **Part of the exhibition panel** devoted to a staging of Martinů's ballet *Šach králi* (Check to the King)

Ukázka z výstavního panelu k inscenaci opery Bohuslava Martinů *Mirandolina* / **Part of the exhibition panel** devoted to a staging of Martinů's opera *Mirandolina*

The Martinů Phenomenon

TAĀÁNA SOUĀKOVÁ AND JANA VOJTĚŠKOVÁ

For the fiftieth anniversary of the death of the composer Bohuslav Martinů the Czech Museum of Music prepared a magnificently-conceived exhibition project titled *The Martinů Phenomenon*, which was brought to fruition in the framework of the Czech Republic's presidency of the Council of the European Union and the international project *Martinů Revisited*. The exhibition had two forms: a travelling version in English, French, and German was seen by viewers in Brussels, Paris, Berlin, Luxembourg, and Warsaw, and a second, expanded version in Czech and English was displayed in the main building of the Czech Museum of Music on Karmelitská street in Prague from 12 May to 26 October 2009.

Bohuslav Martinů (born 8 December 1890 in Polička, Bohemia, died 28 August 1959 in Liestal, Switzerland) was an important composer of the twentieth century in the context not only of Czech but of worldwide music. In his output, which comprises more than 400 opus numbers, he touched on perhaps all musical genres and joined national traditions with modern trends in international musical development. Starting in 1923 he lived in Paris, where he moved about in an environment of avant-garde art. In 1941 he fled from the Nazis to the USA, where he remained more than ten years. The end of his life was spent back in Europe, but after 1938 he never returned to his homeland: he was prevented from doing so first by the war and then by the communist regime. He died in Liestal, Switzerland, near which he was also buried. Only twenty years later were his remains transferred to his native Polička.

The exhibition *The Martinů Phenomenon* pursued two themes. The first of them portrayed the composer's life. Besides items created and 'touched' by Martinů in person – his manuscripts of works, literary writings, correspondence, his own caricatures, period musical prints, books from his library, and posters and programs from premieres – the exhibition included many diverse items that helped recreate the atmosphere of the time, for example an original East Bohemian folk costume worn by women in Polička and environs, and a very well-preserved Citroen C2 Torpédo automobile from 1928. The exhibition was richly illustrated by period photographs.

The second theme of the exhibition consisted of Martinů's dramatic works. There have not been many composers who, alongside copious output in other genres, wrote such a large number of dramatic works intended for performance on stage, radio, or television. Martinů wrote fifteen ballets and sixteen operas. The authors of the exhibition had a challenging task: to gather and display exhibit items, for the first time since the composer's death, that would portray his dramatic works through the transformations of Czech and European staging art.

Martinů was an exceptional artist in many respects. He had a deep interest in various artistic, social, and technical fields. He was fascinated by religion, physics, etc. He was able to describe precisely and inspiringly how he conceived his works intended for the stage. He refined his well-defined ideas about theatre by exchanging opinions with many important figures in Czech art, not only via correspondence but through frequent personal contacts, for example with Václav Talich, Jindřich Honzl, Vítězslav Nezval, and František Muzika.

Especially outstanding among the many set designers who collaborated with Martinů was the painter František Muzika. Within a short period he designed sets for four productions of works by Martinů: *Špalíček* (The Chap-Book) at the Moravian Theatre in Brno, *Hry o Marii* (The Plays of Mary) at the Regional Theatre in Brno in 1935 then at the National Theatre in Prague in 1936, and the opera *Juliette* at the National Theatre in Prague in 1938.

In *Juliette* Martinů and his collaborators succeeded in something unprecedented – they transferred into operatic speech the theme of human dreams and longing for happiness. This opera also played an important role in the history of the National Theatre's operatic ensemble. It showed the necessity of Talich's search for new approaches, and the truth of the assertion that a theatrical production is a collective effort requiring perfect coordination among the conductor, stage director, and designer of sets and costumes. Team work is absolutely indispensable in productions of operas by Martinů. The composer himself indicated this many times and commented on it in his remarks. The whole production team for the premiere succumbed to the magic of the story by Georges Neveux with Martinů's music. The surrealist libretto and the music formed an ideal whole, and the sets by František Muzika from 1938 became a model to which all other stagings of this work have related.

The opera *Juliette* received special attention in the exhibition. Via models of particular scenes from six important stagings of this work, the visitor had the opportunity to compare Muzika's conception of the stage in the premiere production in Prague in 1938 with that in newer productions, for example those by Opera North in Leeds and by L'Opéra national de Paris in the Palais Garnier in 2002, and the current production by the National Theatre in Brno. Martinů's culminating opera, *The Greek Passion*, was given similar treatment with set and costume designs and photographs of interesting stagings filling half of one of the exhibition halls; also displayed here were costumes made for the 2006 production of this opera in Prague's National Theatre.

Martinů had an admirably well-developed vision of theatre. It matured in Paris through his personal contacts with outstanding artists, especially with his close friend Jan Zrzavý, with Josef Šíma, and with Alén Diviš. He was attracted by the special magic that lay hidden in the visual arts. Because the colourfulness of a work affected him very intensively, he was able to appreciate the imagination of painters; perhaps because he himself perceived his music in pictures, he was capable of understanding their work and commenting on it. Therefore this exhibition focused on Martinů was supplemented by

paintings and drawings of his contemporaries and friends, for example Jan Zrzavý, Josef Šíma, František Muzika, Alén Diviš, and František Tichý.

This exhibition devoted to a composer naturally also included music. Audiovisual programs offered samples from well-known as well as less-known works of Martinů, and briefly acquainted viewers with seven of his operas. On sale was also a three-language publication titled *Fenomén Martinů / The Martinů Phenomenon / Le Phénomène Martinů* (Prague 2009, ISBN 978-80-7036-262-4) which traced the main themes of the exhibition and captured the most important exhibit items in rich photographic material.

The exhibition team:

Dagmar Fialová – head of the project

Kateřina Maýrová – author

Taťána Součková – co-author

Jana Vojtěšková – commissioner

Daniel Dvořák and Karel Kut – architects

Milan Jaroš – graphic design

Martin and Marcel Stecker – audiovisual programs

**Koncert při vernisáži výstavy /
Concert on the occasion of the opening of the exhibition**
Fotografie / Photograph, Zdeněk Chrapek